

PARNASSIA PALUSTRIS

Slægten *Parnassia* (Saxifragaceae) tæller cirka et halvt hundrede arter, størsteparten i Østasien. Europas eneste art, *P. palustris*, har en boreal-cirkumpolar plus mediterranean-udbredelse; den forekommer i Nordamerika mod syd til New Foundland, Quebec, Michigan og Minnesota, i Rocky Mountains til Wyoming og Californien. Mangler på Grønland og Færøerne, men er almindelig på Island. Arten vokser i hele Sibirien, Kaukasus, nordlige Iran, endvidere Himalaya, Nordkorea, de japanske øer og Formosa.

Det "latinske" slægtsnavn skal sigte til, at plantens første fundested var bjerget Parnassos nær Hellas' berømte Delphi-orakel. Tournefort konstruerede navnet ud fra den formodning, at Dioskurides med *παρναδδω* mente denne plante, hvilket dog er tvivlsomt.¹

Parnassia palustris nævnes ikke i oldhøjtyske glossarier eller de ældste urtebøger. Førinnéiske navne var: *hepatica alba*, *flos hepaticus*, *Parnassi*, *gramen hederaceum*, *gramen parnasium*, *pirola pratensis*, *pirola alba* (1500-t.), *gramen Parnassi*, *unifolium palustre* (1671).² Vitus Auslasser har i sin håndskrevne *Herbarius* 1479 en god tegning, men uden omtale; planten er tydelig afbildet på Augustineralteret (Nürnberg) malet 1487. Af de "klassiske"

tyske urtebogsforfattere omtales den kun af Tabernaemontanus (1588ff.):

Die Leberblümlein habe eine besondere Krafft und Tugend / die blöde und krancke Leber zu stärcken / und deren Verstopffung zu eröffnen. Sonst ist gemeldtes Kräutlein auch dienstlich zu den Bauchflüssen und Durchläufen / und ist sonderlich berühmt die Wunden vom Grund heraus zu heilen.³

Gerard's *Herball* 1597 anfører den ligeledes som levermedicin, et dekott af bladene beroliger maven, vand- eller vindekott knuser og uddriver blæresten.

FLORA DANICA

En mere udførlig omtale finder vi i Simon Paulli's *Flora danica* 1648, s. 247f.; han skriver bl.a.:

Saa snart som nogen aff den gemeene Mand befinder sig nogen Suaghed at hafue eller ofuerhenge aff Lefverens hidtzige

Slätterblomma (*Parnassia palustris*) ur
Johann Georg Sturm, *Deutschlands Flora in
Abbildungen*, 1796.

Intemperie, da vide de at fly sig bedre med denne Vrt: Thi de giøre sig it Medicament oc Lægedom aff denne Lefver-Urtis Blomsters oc Bladis Decocto eller Absød, da sandeligen det hielper tijt oc ofte oc hafuer god Fremgang, thi den hafuer en synderlig Kraft til at styrcke Lefveren ... Men vist er det, at om saa er nogen Urt monne være til som er en god Vund-Urt, da bør denne liden Urt i all Sandhed frem for alle andre derfor at holdis og til med høveligen berømmis saa som den der baade brugis til Hofvit-Saer oc andre Skader.

Paulli nævner som et eksempel, at Tabernaemontanus 1576 med denne og andre sår-lægende urter samt et plaster med *Betonica* kurerede en saksisk hertug, som var meget ilde og dødelig saargiort udi sit Hofvit der aff at han

d w-forvarendis var falden aff sin Kane. Og derfor kan den gemeene Mand ... hyggelig tage denne Urtis Blade, støde dennem oc legge dennem paa ferske skader, saa heelis de nock som derved. Saften af den friske urt opsnuset stiller næseblødning.

KVINDEFRYD

Hornemann skrev 1806,⁴ at *denne meget smukke Plante har kun liden oekonomisk Nytte ... Den har været brugt imod Øien- og Lever-sygdomme. Rafn meddele 1800,⁵ at nogle har benyttet et dekokt mod øjenbetændelser og sygdomme i leveren, hvoraf dens gamle Navn [leverurt], medens andre mener, frøene virker urindrivende. – Planten var forhen i Mellemuropa officinel som *herba et flores hepaticae albae*, et vanddekokt brugtes udvortes for blefaritis og conjunctivitis, internt for hjertebanken og navnlig leversygdomme. Viborg foreslog 1793⁶ navnet *kvindefryd*, måske fordi han havde bragt i erfaring, hvad Richard Dybeck oplyser et halvt århundrede senere:⁷*

Saften af kronbladen begagnas af landtflückorna til ögonvatten. I Vermland, der detta isynnerhet ar öfligt, har jeg hört, att detta ögonvatten icke allenast brukas såsom medel mot svaghet i ögonen, utan äfven och förnämligast i öfvertygelse, att ögonen dermed kunna förskönas

– jnf. *ögonsjukegräs*, norsk *augneblom*.⁸

Linné optegnede i Västmanlands län synonymet *flenört*, der gentages af en række senere forfattere.⁹ Et øldekokt blev i Sverige drukket for pyrosis og maveonde, *flen*¹⁰ – herom mente Retzius imidlertid (1806): *at örten kokad i dricka skulle bota kolik eller flen, är knapt*

troligt; *warma dricket, som njutes, torde göra det hufwudsakeliga*.¹¹

I følge Gunnerus' *Flora norvegica* 1 (1766), s. 80 blev denne droge anvendt som sår-lægende kompres, et øldekokt mod *leverens svaghed, hjertevee og til at stille durkløb* [diarré]. – Et par finske synonymer må have relation til folkemedicinen: (1838) *horkkabeinä* 'malaris-aurt' og (1850–66) *luuvalokukka* 'gigtblomst'¹² samt *kiimaheinä* 'brunsturt'.¹³ I lettisk folkemedicin blev planten anbragt i en flaske spiritus og denne bagt med i et brød, hvorefter man drak indholdet *for smerter ved hjertet*.¹⁴ – Om vor plante vidste den tyske farmakolog Hugo Schulz kun at sige, at den blev anvendt folkemedicinsk og skulle være virksom mod stranguri.¹⁵

RUSSISK FOLKEMEDICIN

Parnassia palustris har derimod spillet en vigtig rolle i russisk folkemedicin. Afkog blev drukket for hysteri og krampe og infus mod stranguri.¹⁶ Drogen hørte forhen blandt skolemedicinens midler for øjnelidelser, leversygdomme og diarré samt var et diuretikum. Nu anvendes den kun folkemedicinsk: dekokt eller infus af hele planten for diarré, hæmorrhoider og gonorrhoe, af frøene for nyresten, af blomsterne mod kvindens gonorrhoe og leukorrhoe; den anses for at være et godt diuretikum; dekokt eller tinktur af herba er et udbredt malariamiddel; i øvrigt anvendt for nervøst hjerte, blødninger og epilepsi – veterinært givet kvæg *skadet af ekstensiv vanding*, når det malker blodig mælk, lider af hæmaturi og diarré, udvortes som omslag for at dræbe orm.¹⁷

Om andre *Parnassia*-arter oplyser det foreliggende materiale, at dekokt af bladene af *P. fimbriata* gives for børns maveonde (Cheyenne indianerne, Colorado),¹⁸ anvendes til badning eller som omslag for sygdomme i

kønsorganerne (Gusiothe indianerne, Utah);¹⁹ frøene af *P. caroliniana* skal virke diuretisk og afførende.²⁰ Rodderne af *P. nubicola* på inflammationer (Nepal).²¹

INDHOLD

Af litteraturen fremgår kun, at drogen indeholder 2–3 % garvesyre af katechol-gruppen, flavonglykosidet rutin = rutosid, et bitterstof, et salt, slim og spor af harpiks. Der bør anstilles farmakologiske analyser og kliniske test til opklaring af, om der i drogen findes substanser med fysiologiske virkninger svarende til den ældre skolemedicins og folkemedicinens indikationer, især for lever-, hjerte- og nervesygdomme. *Leverurt, -blomst* etc. 1561ff. (førlinnéisk *flos hepaticus*) tolkes almindeligvis ud fra signaturlæren, men bladene er udpræget *hjerteformede* (jnf. *hjertblomma, -blad, herzblatt*) og navnet rimeligvis opstået på grund af blomstens lighed med en hvidblomstrende varietet af *Anemone hepatica*.

Drogen var gået i glemmebogen, da Cazin 1854 konstaterede dens toniske og adstringerende effekt. 1903 erklærede Dührsk, at han med et vanddekokt havde opnået gode resultater mod nervøst betinget hjertebanken; H. Peters gav samme middel for epileptiske kramper.²²

KILDEHENVISNINGER

- 1 Jnf. Billerbeck, Jul., 1824, *Flora classica*, Leipzig, s. 44, 85.
- 2 Rolland, E., 1899, *Flore populaire* 2, Paris, s. 202.
- 3 Tabernaemontanus, 1731, *Kräuterbuch*, ed. Bauhinus, Basel, cit. efter Kroeber, Ludw., 1947, *Das neuzeitliche Kräuterbuch* 2, Stuttgart, s. 104f.

- 4 Hornemann, J. W., 1806, *Dansk oekonomisk Plantelære*, København, s. 297.
- 5 Rafn, C. G., 1800, *Danmarks og Holsteens Flora* 2, København, s. 386f.
- 6 Viborg, Erik, 1793, *Forsøg til systematiske danske Navne*, København, s. 62.
- 7 Runa, 1845, s. 57, sml. *Göinge hembygd förenings årsbok*, 1928, s. 9.
- 8 Schübeler, C. F., 1888, *Norges væxtrige* 2, Christiania, s. 348.
- 9 Lyttkens, Aug., 1904–15, *Svenska växtnamn*, Stockholm, s. 874; *flenört*, -gräs 1638ff. også til *Saxifraga granulata*, *Scrophularia nodosa*, *Ranunculus ficaria*: *ibid.*, s. 205, 868, 1017.
- 10 Hayne, Fr. C., 1805, *Die in der Arzneykunde gebräuchlichen Gewächse*, Berlin, cit. efter Kroeber [note 3].
- 11 Retzius, A. J., 1806, *Forsøg til en Flora oeconomia Sveciæ*, Lund, s. 489.
- 12 Suhonen, Pentti, 1936, *Suomalaiset kasvinimet*, Helsingfors, s. 253; kaldes også bl.a. *Katkerahinä* 'bitterurt' (1838).
- 13 *Kotiseutu*, 1909, s. 28.
- 14 *Historische Studien aus dem pharmakol. Institut d. Universität Dorpat* 4, 1894, s. 186, 192.
- 15 Schulz, H., 1921, *Vorlesungen über Wirkung und Anwendung der deutschen Arzneipflanzen*, Leipzig, s. 135.
- 16 Krebel, Rud., 1858, *Volksmedizin und Volksmittel verschied. Völkerstämme Russlands*, Leipzig, s. 145f.
- 17 Ossadcha-Janata, Natalia, 1952, *Herbs used in Ukrainian folk medicine*, New York, s. 44f.; Müller-Dietz, Heinz et al., 1969, *Arzneipflanzen in der Sowjetunion* 5, Berlin, s. 17.
- 18 *American Journal of Pharm.* 46, 1924, s. 257.
- 19 *Mem. Amer. Anthropol. Ass.* n. s. 2.5, 1911, s. 351.
- 20 Jacobs, M. L. & Burlage, H. M., 1958, *Index of plants of North Carolina*, Chapel Hill, s. 261 (1897–98).
- 21 *Medicinal plants of Nepal*, 1970, Kathmandu, s. III.
- 22 Caesar & Loretz, 1903, i *Geschäftsbericht*, s. 37.

Foto: Håkan Tunón